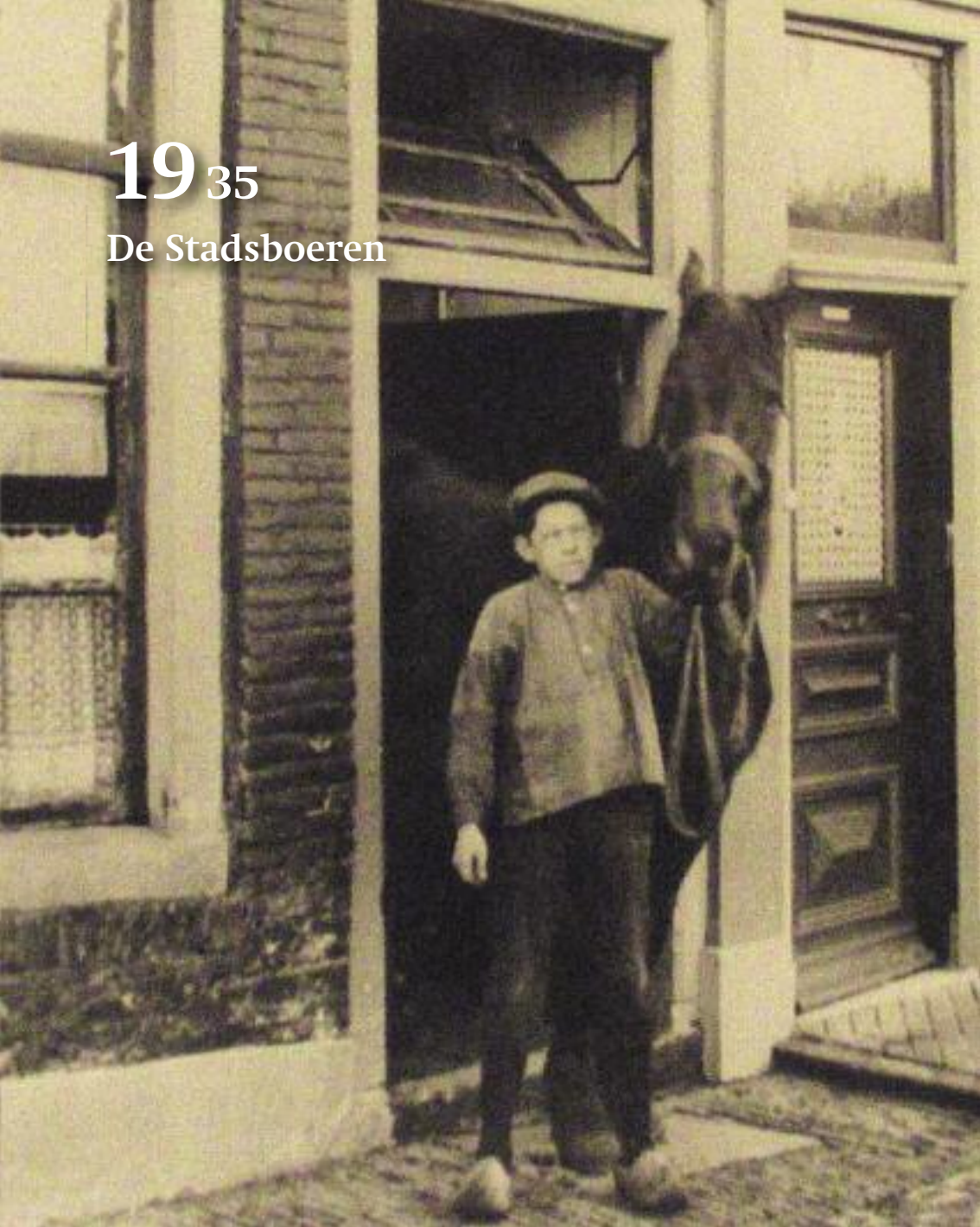

19³⁵

De Stadsboeren

Het paard liep echt op de gang! Collectie Frans Walkate Archief.

39 Verbonden met het ommeland

Het was eeuwenlang een vertrouwd straatbeeld in Kampen: uit de voordeur van een willekeurige stadswoning kon ineens een kruiwagen met mest, een koe of een paard tevoorschijn komen. Achter deze deuren huisden de stadsboeren. De stads- of koeboeren waren het meest zichtbare bewijs van de innige band tussen Kampen en het ommeland. 's Zomers gingen de boeren tweemaal per dag met hun melkammers op weg naar hun koeien op de stadsweiden. De verse melk brachten ze vervolgens persoonlijk rond bij hun klantenkring in de stad. 's Winters stonden de koeien in de stad op stal. Hun geloei was overal in de straten te horen.

Groot- klein- en buitenburgers

Al in de Middeleeuwen hadden de burgers van Kampen het recht om hun vee te weiden ('scharen') op de gemeenschappelijke weilanden. Dit recht bestond in veel steden, zoals ook in de huidige gemeentekernen Grafhorst en Wilsum. De Kamper stadsweiden lagen ten westen en noorden van de stad. Elk stadsdeel beschikte over een eigen weide, waar de koeien van alle wijkbewoners in kudden bijeen liepen. Om ze uit elkaar te houden werden de koeien elk jaar voor de inscharing op 30 april gebrandmerkt.

Door toename van de bevolking nam de druk op de stadsweiden toe. Vanaf 1559 werd daarom onderscheid gemaakt tussen grootburgers en kleinburgers; deze laatste groep beschikte niet over het weiderecht. Later ontstond er nog een onderscheid tussen de stedelijke grootburgers en de koeboeren die buiten de stadsgrachten woonden, de zogeheten *buitenburgers*. Zij mochten minder vee scharen.

In de 19de eeuw schaften de meeste steden het weiderecht van hun burgers af, waardoor de boeren geleidelijk uit de stad verdwenen. In Kampen kwam slechts een einde aan de verkoop van het grootburgerrecht, dat alleen nog van vader op zoon kon vererven. De dreiging van de Zuiderzee maakte het voor de koeboeren – tot aan de aanleg van de Afsluitdijk – lastig naar het buitengebied uit te wijken. Zo konden de koeboeren zich tot diep in de 20ste eeuw in de binnenstad van Kampen handhaven.

Middeleeuwse overblijfselen

Probleemloos was de aanwezigheid van de koeboeren in de stad niet. Voor de boer zelf bracht zijn krappe stadswoning met beperkte opslagruimte en de afstand tot zijn wei- en hooilanden veel heisa met zich mee. De boeren-

Primitieve leefomstandigheden. Collectie Frans Walkate Archief.

bedrijven kwamen ook de volksgezondheid niet ten goede. Duizenden kubieke meters mest vervuilden de bodem en het grondwater. Een ander groot nadeel van het gemeenschappelijke weidebezit was de systematische uitputting van deze gronden. In plaats van de weilanden te bemesten laadden de Kamper koeboeren de opgehoopte stalmest in schuiten om het te verkopen als hoognodige aanvulling op hun karig inkomen.

Aan het begin van de 20ste eeuw klonk de roep om een einde te maken aan deze 'middeleeuwse overblijfselen' steeds luider. Belangrijk discussiepunt hierbij was de vraag van wie de stadsweiden nu eigenlijk waren: het stadsbestuur of de koeboeren? Na jarenlang juridisch getouwtrek werd dit geschil in het voordeel van de stedelijke overheid beslecht. In 1935 besloot de gemeenteraad de collectieve beweiding via verkaveling om te zetten in individuele exploitatie. De groot- en buitenburgers konden voortaan een perceel van 5 respectievelijk 2,8 hectare pachten van de gemeente. Aan een eeuwenoude

traditie kwam een einde. De gemeente had zelf ook direct belang bij de verkaveling, omdat zij de voormalige stadswelden nu gemakkelijker kon inzetten voor de benodigde stadsuitbreidingen.

Ruilverkaveling

De verkaveling leidde vooralsnog niet tot vermindering van het aantal boerenbedrijven in de stad. In 1950 telde Kampen nog altijd 133 koeboeren. De grootste concentratie boeren bevond zich in de Groenestraat in de binnenstad en aan St. Nicolaasdijk in Brunnepe. Veel toekomst hadden de boeren met hun beperkte en inefficiënte bedrijfsruimte in een tijdperk van automatisering en schaalvergroting niet. De oplossing werd gezocht in een ingrijpende ruilverkaveling van alle gemeentelijke gronden in het buitengebied van Kampen. Hiermee werd onder andere op het Kampereiland ruimte gecreëerd voor nieuwe boerenbedrijven.

Meer dan de helft van de stadsboeren vertrok tussen 1954 en 1966 naar buiten. De achterblijvende boeren mochten hun bedrijf niet meer aan een ander overdoen. Zo verdwenen de koeboeren geleidelijk uit het stadsbeeld. In 1999 hield de laatste boer ermee op. Wat resteert is een enkele museale stadsboerderij en een beperkt aantal groot- en buitenburgers, rechteloze maar trotse nazaten van de Kamper stadsboeren.

Ewout van der Horst

Bronnen

Hendriks, G., *Een stad en haar boeren* (Kampen 1953).

Kummer, J. red., *Geschiedenis van Kampen. Deel 2* (Kampen 2001).

Selles, A., 'Het leven van de Kamper stadsboeren. Deel I', *Kamper Almanak 1996*, 157-166; Deel II, *Kamper Almanak 1997*, 187-197; Deel III, *Kamper Almanak 1998*, 209-220.